

СУЧАСНИЙ СТАН І ДИНАМІКА АРЕАЛІВ АЛОВИДІВ *PLANORBARIUS (SUPERSPECIES) CORNEUS SENSU LATO (MOLLUSCA, GASTROPODA)* ГІДРОМЕРЕЖІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ КЛІМАТУ ЗЕМЛІ

Іконнікова Юлія Василівна

асистент кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Витушка рогова у гідромережі України являє собою не вид, а є надвидовим комплексом – *Planorbarius (superspecies) corneus sensu lato*, який представлений двома генетичними аловидами-вікаріантами – «західний» і «східний» [2]. Маркерною ознакою для них є положення центромери 12-ої пари хромосом. Ці аловиди різняться між собою морфологічними, анатомічними, екологічними та хорологічними особливостями і між ними здійснюється інтрогресивна гібридизація у межах відносно неширокої (до 100 км) гібридної зони, розділяючої їх ареали [1]. Варто зазначити, що передача генів між цими аловидами відбувається асиметрично: гени «східного» аловиду поширюються на сотні кілометрів в ареал «західного» аловиду, тоді як інтрогресія генів «західного» аловиду обмежується лише територією гібридної зони. З'ясовано [3], що ця асиметрія у перенесенні генів залежить від розташування на території України регіонів з різним рівнем посушливості клімату. У більш посушливих зонах їх поширений аловид «східний», а у вологіших – аловид «західний».

В Україні найспекотнішими отже й найпосушливішими регіонами є схід її Лівобережжя і Степова природногеографічна зона, охоплююча весь південь як її Лівобережжя, так і Правобережжя, – звичайні ареали «східного» аловиду. Натомість ареал аловиду «західного» – це північні і центральні території Правобережної України, з вологішим і менш спекотним кліматом [4]. Проте і тут наразі далеко не все гаразд. Адже відомо, що крайній північ Прип'ятського Полісся – найвологіша і найзаболоченіша територія України. Глобальне потепління спонукало тут підсихання боліт, що зумовило піднесення рівня кислотності їх вод і відмирання значної частини водної рослинності. Наслідком цього стало повне зникнення тут популяцій витушок.

У сьогодення ареали аловидів *P. corneus s. lato* як на Правобережній, так і на Лівобережній Україні втратили звичайний колись раніше притаманний їм вигляд. Якщо 40–50 років назад популяції їх по обох берегах Дніпра характеризувалися суцільними їх площами, то у сьогодення вони виглядають докорінно інакше. Часті й посилені несприятливі погодні та кліматичні екстремальні явища призвели до зменшення загальної чисельності та щільності популяцій витушок. Це також спричинило їхнє специфічне розміщення у вигляді ізольованих дрібних груп, на які розпалися колишні суцільні ареали як на

Правобережній, так і на Лівобережній Україні. Такі фрагментовані ареали здатні забезпечити життєспроможність значно меншої кількості особин витушок порівняно з ареалами суцільними.

Отже, подальше зростання фрагментованості ареалів витушок становить серйозну загрозу для існування генетичних аловидів *P. (superspecies) corneus s. lato*.

Список літератури

1. Бабич Ю. Аловиди *Planorbarius corneus s. lato* (Mollusca, Gastropoda, Pulmonata, Bulinidae) поверхневих вод України. *Проблеми та перспективи розвитку біологічної освіти* : зб. наук. пр. Переяслав, 2021. С. 110–113.

3. Гарбар Д. А. Молюски роду *Planorbarius* (Gastropoda, Pulmonata, Bulinidae) фауни України: аналіз морфологічних, каріологічних і генетичних ознак : автореф. дис. ... канд. біол. наук. Київ, 2006. 21 с.

2. Гарбар О. В., Бабич Ю. В., Стадниченко А. П., Гарбар Д. А. Біокліматичні особливості екологічних ніш та моделювання динаміки ареалів аловидів *Planorbarius corneus* в умовах змін клімату. *Біологічні дослідження – 2020* : зб. наук. праць. Житомир : О.О. Євенок, 2020. С. 150–153.

4. Стадниченко А. П., Бабич Ю. В. Що чекає на популяції аловидів витушок гідромережі України за глобального потепління? *Проблеми та перспективи розвитку сучасної біології та біологічної освіти* : зб. наук. пр. Житомир : ПП «Євро-Волинь», 2021. С. 98–101.